

Kulturní sociologie literatury

JAK UDĚLAT LITERATURU SILNĚJŠÍ V SOCIOLOGICKÉ ANALÝZE

Jan Váňa, jan.vana@mail.muni.cz
Katedra sociologie, FSS, MU



Struktura prezentace

1. Co se dnes rozumí pod pojmem „sociologie literatury“
2. V čem je toto pojetí nedostatečné a proč by nás to mělo zajímat
3. „Silný program“ sociologie literatury – příslib
4. Příklad: kondenzované významy a významové struktury v románu *Sestra* (Jáchym Topol, 1994)

Současná sociologie literatury

- ▶ *Cultural Sociology* journal 9 (3), 2015: "Sociology of Literature in the Early 21st Century"
 - ▶ sociology of literature = sociology of cultural production
 - ▶ Literatura = kulturní **produkt**
 - ▶ **Proč?**

Where are the Readers of Literature?

This special issue focuses on the sociology of literary production, and so the reception and impact of literature by and on publics and political actors are absent. This reflects the relative absence of readers in the sociology of literature as a whole. In its move towards increasingly thorough exploration of increasingly diverse, fluid, transnational and de-centred literary fields, it has too often forgotten the readers, as well as the wider public role, of literature.

However, the papers in this special issue point some of the ways ahead, albeit

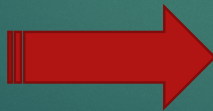
Současná sociologie literatury

- ▶ ...protože Bourdieu:
 - ▶ **The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature** (1993)
 - ▶ *The Rules of Art: Genesis and Structure of the **Literary Field*** (1996)
- ▶ Ikonický intelektuál, sociologická síň slávy ("sociological stardom")
- ▶ *research program* (Lakatos 1970)
 - ▶ Nabízí řešení, zároveň však limituje otázky, které si lze položit
- ▶ →Paradigmatická hegemonie
- ▶ **Proč je to špatně?**

Teorie uměleckého/literárního pole

Literatura
= součást nadstavby
= nástroj k zajištění materiální produkce

- **Literární pole** odráží pole politické/ekonomické moci
- **Habitus** = operacionalizovaná sociální struktura
- **Doxa** = sdílené pojetí pole aktéry, v jehož pozadí je ovšem „reálná“ soc. struktura



Reflection model: literatura odráží sociální strukturu

„Silná“ sociologie literatury

► Structural hermeneutics

1/ “[c]ommitment to a cultural-sociological theory that recognizes **cultural autonomy**”

2/ “commitment to **hermeneutically reconstructing social texts** in a rich and persuasive way” by the means of **Geertzian thick description**

3/ suggestion to try to “**anchor causality** in proximate actors and agencies, specifying in detail just how culture interferes with and directs what really happens”

Alexander, J. C. and Smith, P. (2003). “**The Strong Program in Cultural Sociology: Elements of a Structural Hermeneutics.**” in J. C. Alexander (ed.) *The Meanings of Social Life: a Cultural Sociology.*

Autonomie literatury

- ▶ Literatura jako relativně autonomní nositel a tvůrce významu
- ▶ poetická funkce literatury (Roman Jakobson) = interakce mezi textem A čtenářem
 - ▶ → Zhuštěný popis této interakce
- ▶ Fenomenologie čtení
 - ▶ Obsahová rovina
 - ▶ Formální nástroje jazyka: ironie, hyperbola, sarkasmus, metafora, alegorie atd.
 - ▶ Společenské konvence
 - ▶ Habitus, cultural depth, sedimentované vrstvy významu – latentní rovina

Deep meaning structures + fenomenologie

- ▶ Kostnická škola literární recepce
 - ▶ Iser, W. (1972). "The Reading Process: A Phenomenological Approach".
 - ▶ Jauss, H. R. (1970). "Literary History as a Challenge to Literary Theory".
 - ▶ **Satzdenken** (*sentence-thought*), *horizon of expectations*
- ▶ Ikonický obrat v kulturní sociologii
 - ▶ Alexander, J. C. (2008a). "Iconic Consciousness: the Material Feeling of Meaning."
 - ▶ Alexander, J. C. (2008b). "Iconic Experience in Art and Life Surface/Depth Beginning with Giacometti's Standing Woman."
 - ▶ *Immersion into an iconic object*
- ▶ Aesthetics of a literary text abstracted into meaning structure(s)

Příklad: kulturní sociologie postkomunistické transformace

- ▶ **Siestra, Jáchym Topol 1994**
- ▶ Postkomunistický mýtus o hledání stabilních hodnot uvnitř vykořeněné české společnosti po roce 1989.

„A tu a tam se naskytly další kšefty... a kšeftíky... a neubývalo jich... protože tohle byl a je **Klondike... Divokýho Východu**. A my jeli jak bičovaný psi zapřažený do společnejch saní ... Drželi jsme ten bič sami nad každým druhým stejně tvrdě jako nad sebou samým, tak to v **lidským byznysovým kmeni je**.“

„Tajemně šli budoucnosti po krku a v spiknutí nepřipravovali nic menšího než atentát... totiž: konečnou a surovou **vraždu na Josefu Vssarionovičovi Švejkovi**.“

- ▶ Kondenzace významu
- ▶ Nadbytek (surplus) významu
- ▶ → fenomenologická perspektiva poetické funkce: vyjádření toho, co nelze artikulovat jinými funkcemi jazyka (referenční, konativní...)

Příklad: kulturní sociologie postkomunistické transformace

- ▶ **AMBIVALENCE**: přetrvávající tradice a prudká kulturní změna zároveň

	Komunismus	Postkomunismus
Sociální jednotka	Rodina, rozšířená rodina	"kmeny" = prakticky orientované soc. sítě
Režim	Reálný socialismus + šedá zóna	Demokracie + divoký kapitalismus
Ontologické bezpečí	Předvídatelnost, řád	Chaos, nejistota
Vnímání času	Apatie	"Výbuch času", ničím neomezené zrychlování
Existenciální naplnění	Soukromá sféra: rodina, koníčky	Veřejná sféra: kariéra, byznys

- ▶ Samotné binární opozice nestačí, příliš schematické

Příklad: kulturní sociologie postkomunistické transformace

„A pak jsem stál na ulici, byla svoboda, bylo půl sedmý, počasí tak březen. Nahoře byly mraky, dole asfalt, ulicí chodili lidé s taškama, vedli svoje děti a psy, **byla svoboda a čas vymknutý z kloubů šílel.**“

- Přenos zkušenosti je zprostředkován poetickou funkcí jazyka
- „Svoboda“ jako abstraktní koncept není nositelem významu – tím je celá **Satzdenken**, vznikající mezi textem a čtenářem v určitém čase a prostoru

Jakékoliv komentáře a podněty vítány, ba přímo ŽÁDÁNY

DĚKUJI ZA POZORNOST

Jan Váňa, jan.vana@mail.muni.cz
Katedra sociologie, FSS, MU

